

INSTITUTIONEN FÖR
SPRÅK OCH LITTERATURER

BARNBOKSÖVERSÄTTNINGENS HUVUDSAKLIGA SVÅRIGHETER

Översättning av Isols *La bella Griselda* (2010)
med tillhörande översättningsanalys

Sabina Svensson

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Program och/eller kurs: Översättarprogrammet
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: Vt 2015
Handledare: Anton Granvik
Examinator: Ingmar Söhrman
Rapport nr:

Sammandrag

Den här uppsatsens syfte är att få en inblick i hur barnboksöversättning går till och vilka svårigheter den här typen av översättning medför. För att uppnå detta syfte har barnboken *La bella Griselda* (2010) av Isol översatts från spanska till svenska med en efterföljande analys av översättningen. Analysen fokuserar på kategorierna *ordlekar*, *illustrationer*, *högläsning* och *dubbel målgrupp*. Med bland annat Delabastitas strategier om översättning av ordlekar och Oittinens verk om att översätta illustrerade barnböcker som utgångspunkt diskuteras de olika översättningsvalen.

För att tydliggöra svårigheterna med tidigare nämnda kategorier tar uppsatsen upp olika exempel från boken som på ett tydligt sätt representerar de översättningsvetenskapliga problemen. Efter att ha exemplifierat problemen som man som översättare kan stöta på vid ordlekar, illustrationer och högläsning visade det sig att dubbel målgrupp är inarbetat i de övriga kategorierna och något översättaren har i bakhuvudet hela tiden, varför inga enskilda exempel togs upp i denna kategori.

Nyckelord: Översättning, barnböcker, ordlekar, spanska, Isol

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	1
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	2
1.2 MATERIAL	2
1.3 METOD OCH TEORI	4
1.3.1 ATT ÖVERSÄTTA ORDLEKAR	4
1.3.2 ATT ÖVERSÄTTA BARNBÖCKER	5
1.4 DISPOSITION	6
2 TEORETISK BAKGRUND	7
2.1 ÖVERSÄTTNING AV BARNBÖCKER OCH DESS SVÅRIGHETER	7
2.1.1 DUBBEL MÅLGRUPP.....	8
2.1.2 HÖGLÄSNINGSSITUATIONEN.....	9
2.1.3 ILLUSTRATIONER.....	11
2.2 ÖVERSÄTTNING AV ORDLEKAR	12
3 RESULTAT OCH ANALYS	15
3.1 ORDLEKAR	15
3.2 ILLUSTRATIONER	19
3.2.1 BILDTEXTER.....	21
3.3 HÖGLÄSNING	22
3.4 DUBBEL MÅLGRUPP	25
3.5 ÖVRIGA EXEMPEL	26
4 SAMMANFATTANDE DISKUSSION	28
REFERENSER	31

1 Inledning

Översättning innebär inte bara att överföra en text från ett språk till ett annat, utan det medför också en mängd utmaningar som översättaren måste ta hänsyn till som till exempel skillnader i kulturer, grammatiska strukturer och olika normer. Översättning av barnböcker i allmänhet och illustrerade barnböcker i synnerhet medför om möjligt ännu fler utmaningar. Här måste översättaren bland annat ta hänsyn till att bilderna måste stämma överens med texten, att boken ska tilltala både barn och vuxna och att det måste finnas en rytm i översättningen i och med att böckerna ofta läses högt. För denna uppsats översätter jag den illustrerade barnboken *La bella Griselda* (2010) av Marisol Misenta från källspråket spanska till svenska och kommenterar de svårigheter och utmaningar jag ställs inför utifrån särskilda teorier och specifik litteratur. Det jag vill uppnå är mer insikt i svårigheterna att översätta barnböcker och hur man som översättare kan gå till väga för att lösa dem.

Det finns mycket tidigare forskning om översättning av illustrerade barnböcker, just för att det är ett så komplext område med många utmaningar. Riitta Oittinen är en forskare som har skrivit en mängd artiklar om detta, bland annat "On translating picture books" (2001) och "Where the Wild Things Are: Translating Picture Books" (2003). En svårighet som inte finns i alla barnböcker men som förekommer i *La bella Griselda* är att den innehåller många ordlekar, vilket tillför en extra svårighet kring översättningen. Även detta har det skrivits en hel del om, bland annat Dirk Delabastitas artikel "Wordplay as a translation problem: A linguistic perspective" (2004). Det har även skrivits en masteruppsats kring översättning av barnböcker vid Göteborgs universitet för några år sedan, nämligen "Barnboksöversättningens komplexitet: Om hur illustrationer, högläsning och dubbel målgrupp kan påverka översättarens val" (2011) av Alexandra Dumas. Även om vi återfinner mycket från den uppsatsen i min uppsats, såsom diskussion kring illustrationer och dubbel målgrupp, skiljer de sig åt på flera punkter. Mitt material är på spanska, medan Dumas material gäller franska barnböcker. Varje bok och varje språk medför särskilda svårigheter varför uppsatserna också torde bli olika varandra. Till exempel utgör frågan om översättning av

ordlekar en stor del av min uppsats, något som Dumas inte ens diskuterar.

Det som följer i inledningskapitlet är syfte och frågeställningar, material, metod och teori och till sist en disposition av hur resten av uppsatsen är utformad.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att få insikt i hur översättarens tankegångar och arbete ser ut vid översättningen av en barnbok, och då speciellt den barnbok som har valts ut till denna undersökning. I det syftet ingår att beskriva och diskutera de specifika problem som översättning av *La bella Griselda* till svenska medför, bland annat översättning av ordlekar, och lösningar på dessa problem. En annan aspekt som ingår i syftet är att få en uppfattning om i vilken mån illustrationer och dubbel målgrupp påverkar översättarens val i och med att de spelar en stor del i den valda boken. Förekomsten av en dubbel målgrupp går ofta hand i hand med högläsningssituationer, varför detta också kommer att behandlas i uppsatsen. Frågeställningarna som ligger till utgångspunkt för analysen är:

- a) Vilka olika strategier för att översätta ordlekar finns det och vilken lämpar sig bäst för just den här översättningen?
- b) Går det att översätta ordlekar utan att tappa vissa delar av originalet?
- c) Hur mycket påverkar bilderna översättarens val?
- d) Går det att bevara källtextens budskap och stil och samtidigt få en text som flyter lika bra på svenska som på spanska?
- e) Hur mycket påverkar den dubbla målgruppen översättarens val?

1.2 Material

Huvudmaterialet för min uppsats är alltså den illustrerade barnboken *La bella Griselda* (2010) av Isol (Marisol Misenta). Den har hittills inte översatts till svenska, men den finns på bland annat engelska. Jag har till viss del även använt mig av den engelska översättningen *Beautiful Griselda* (2011), översatt av Elisa Adamo. Isol kommer från Argentina och är en riktig mångsysslare. Förutom författare och barnboksillustratör är hon även serietecknare, grafiker, sångerska och kompositör (Wikipedia [www]). Isol vann världens största litteraturpris för barn- och ungdoms-

böcker, Astrid Lindgren Memorial Award, 2013 och motiveringen löd som följer:

Isol creates picturebooks from the eye level of the child. Her pictures vibrate with energy and explosive emotions. With a restrained palette and ever-innovative pictorial solutions, she shifts ingrained perspectives and pushes the boundaries of the picturebook medium. Taking children's clear view of the world as her starting point, she addresses their questions with forceful artistic expression and offers open answers. With liberating humour and levity, she also deals with the darker aspects of existence. (ALMA [www])

I och med att Isol både skriver och tecknar har hon både författat texten och skapat bilderna till *La bella Griselda*, precis som till flertalet av hennes andra böcker. Detta medför att texten och bilderna hänger samman på ett bra sätt. Är illustratören en annan än författaren, så finns det alltid en risk att texten missförstås, varför det i en översättning kan bli extra problematiskt då översättaren i största möjliga mån måste få bilderna att korrespondera med texten.

La bella Griselda handlar om en prinsessa som är så vacker att alla som ser henne tappar huvudet. Griselda tycker att detta är underhållande och hon är mycket upptagen av sitt utseende. Men till slut blir Griselda inte inbjuden till några tillställningar längre, och ingen vågar ens titta på henne av rädsla att tappa sitt huvud. När Griselda en dag får en dotter som är lika vacker som hon själv tappar hon i sin tur huvudet. Hennes dotter blir snabbt väldigt omtyckt tack vare sin älskvärda personlighet, och slottet blir fyllt av skratt och lek. Boken har alltså ett tydligt budskap – insidan är viktigare än utsidan. Den förmedlar också att om man behandlar andra med godhet, så får man mer tillbaka.

Alla bilder är endast i gult, blått, svart och vitt, och Isol använder sig av en teknik där färgläggning inte håller sig innanför konturerna. Detta bidrar till bokens budskap om en förvrängd syn på utseende. Texten har också ett typsnitt som gör att den ser handskriven ut, vilket gör att boken får en mer inbjudande och familjär känsla (jfr Oittinen 2001:116). Oittinen påpekar vidare att även layouten har betydelse för hur en text uppfattas och att en illustrerad barnbok kan uppfattas mer som en ikonotext, det vill säga att det är det samlade intrycket av både ord och bilder som bestämmer upplevelsen av texten (2001:113). Boken består av 32 sidor med både bild och text på varje sida av berättelsen.

Anledningen till att jag valde *La bella Griselda* är att jag fastnade för den lite annorlunda historien som uttrycker det mycket vanliga budskapet. Jag tycker också att det är intressant att författaren och illustratören

är samma person. En annan anledning var att denna bok ännu inte är översatt till svenska, vilket gör arbetet mer relevant än om det redan fanns en svensk översättning.

1.3 Metod och teori

Tillvägagångssättet för den här uppsatsen var att jag först valde ut boken och läste igenom den. Därefter satte översättningsarbetet igång. Efter att översättningen var klar genomförde jag en analys för att kunna kategorisera de olika problem som hade uppkommit vid arbetet. Härfter valdes de kategorier av problem som kan anses intressanta ur ett översättningsvetenskapligt perspektiv ut varefter dessa diskuteras i samband med respektive lösningar utifrån de olika frågeställningar som nämndes i avsnitt 1.1. Detta gjordes bland annat baserat på Delabastitas modell för översättning av ordlekar och Oittinens beskrivande verk om översättning av illustrerade barnböcker.

För att få till ett bra flyt vid högläsning har både jag själv och andra läst texten högt, i och med att det är först då man kan höra om något är högläsningvänligt eller ej. Först efter att min egen översättning var klar jämfördes de utvalda exemplen med den engelska översättningen, gjord av Amado (2011). I de fall där exemplen skiljer sig mycket från den engelska översättningen diskuteras även denna och vilka effekter den medför. Anledningen är att jämförelsen gör svårigheterna med barnboksöversättning extra tydliga och ger ytterligare en inblick i översättarens arbete.

1.3.1 Att översätta ordlekar

Att översätta ordlekar är en riktig utmaning. Delabastita (2004:600) skriver att det är den lingvistiska strukturen som avgör gränserna för vad som är tekniskt möjligt när det kommer till att överföra eller reproducera en ordlek från källspråket. Men även om man gör lingvistiska analyser för att komma fram till en översättarens möjligheter måste man ändå ta hänsyn till många andra faktorer. Delabastita nämner här textfunktion, genrekonventioner, översättningsnormer, kulturella tabun och allmän poetik och ideologi. För att definiera vad ordlekar är förklarar Delabastita (2004:601) att det är en kombination av skillnader i betydelse och likheter i form. Han försätter med att beskriva att dessa likheter i form kan utgöras av liknande eller identiska ljud, stavning eller både ljud och stavning.

När det kommer till att översätta ordlekar listar han åtta grundläggande strategier som man som översättare kan utgå ifrån. Den första är att översätta ordlek till ordlek (PUN→PUN), alltså att översättaren använder sig av en ordlek på målspråket som möjligen kan vara olik den ordlek som källtexten använder sig av på flera plan. Den andra strategin är att översätta en ordlek med en icke-ordlek (PUN→NON-PUN). Här kan översättaren försöka bevara ordlekens båda betydelser från källspråket eller få med en och offra den andra. Nästa strategi är att översätta en ordlek till ett relaterat retoriskt grepp (PUN→RELATED RHETORICAL DEVICE). Det innebär att översättaren ersätter ordleken med till exempel repetition, alliteration eller rim för att försöka förmedla en liknande effekt som källtexten gör. Det fjärde tillvägagångssättet är att inte översätta ordleken (PUN→ZERO), alltså att översättaren tar bort det avsnitt där ordleken ingår. Strategi nummer fem är att man överför källtextens ordlek till målspråket (PUN S.T→PUN T.T) vilket innebär att översättaren behåller formuleringen av källtextens ordlek utan att egentligen ”översätta” den. Innebörden av ordleken kan då gå förlorad. Den sjätte strategin är att införa en ordlek i översättningen där det inte finns någon ordlek i källtexten (NON-PUN→PUN). Detta kan översättaren göra för att kompensera för om hen har tagit bort en ordlek på något annat ställe. Ett annat sätt att kompensera en borttagen ordlek är den sjunde strategin, nämligen att skriva till helt ny text som inte finns i källtexten (ZERO→PUN). Den sista och åttonde strategin som Delabastita nämner är redaktionella metoder (EDITORIAL TECHNIQUES), som till exempel förklarande fotnoter. Han avslutar med att säga att flera av dessa strategier kan kombineras med varandra på olika sätt (2004:604).

1.3.2 Att översätta barnböcker

När det kommer till att förena bilderna med texten i översättningen kommer jag till stor del att använda mig av Oittinens (2001) artikel om översättning av illustrerade barnböcker. Hon skriver att många förbiser det faktum att bilder i böcker ställer andra eller högre krav på översättaren (2001:109). Hon nämner också Herkman (1998) och hans fyra funktioner som det visuella, alltså bilderna i en bok, kan ha. Den första är att texten kan baseras mer på bilderna än på orden, den andra är att den baseras mer på orden än på bilderna, den tredje är att det verbala och det visuella samarbetar och det fjärde och sista är att det visuella berättar en helt annan historia än det verbala (2001:115). I min analys av bildernas påverkan på texten kommer jag bland annat att utgå från fyra

frågor som Oittinen (2001:118) ställer sig i den fallstudie som hon presenterar i sin artikel:

- Hur interagerar det verbala och det visuella?
- Vad sägs med ord och vad sägs med bilder?
- Vad ska jag som översättare tänka på?
- Vilka problem stöter jag på i det visuella?

Efter att ha analyserat en text sammanfattar Oittinen sin undersökning med att förklara att översättare av bilderböcker måste tänka på helheten med ord, bilder och själva högläsningssituationen när de översätter. Texten måste ha ett sådant flyt att den i princip skulle kunna sjungas. Oittinen framhäver också att översättning av illustrerade böcker är ett område som kräver särskild kunskap och borde läras ut inom översättningskurser och program (2001:122–123).

1.4 Disposition

I uppsatsens andra kapitel diskuteras översättning av barnböcker i allmänhet och även de svårigheter man som översättare kan stöta på. Det refereras också till en del översättningsvetenskaplig litteratur som handlar om dubbel målgrupp, högläsningssituationer, översättning av illustrerade barnböcker och samspelet mellan bilder och text. I detta kapitel redogörs också mer noggrant för problematiken kring översättning av ordlekar. I kapitel tre följer uppsatsens huvuddel, där resultaten presenteras och analyseras. Här presenteras de översättningsproblem som kan anses mest intressanta ur ett översättningsvetenskapligt perspektiv samt lösningar och diskussioner kring dessa. I det fjärde kapitlet sammanfattas uppsatsens syfte, frågeställningar, översättningsstudien med resultat samt slutsatser.

2 Teoretisk bakgrund

I det här kapitlets första avsnitt, 2.1, ges en bakgrund till översättning av barnböcker i allmänhet och de svårigheter man kan stöta på i översättningsarbetet i synnerhet. Dessa svårigheter är indelade i flera kortare avsnitt. I avsnitt 2.2 beskrivs ordlekar mer ingående och vilka problem översättning av dessa kan medföra.

2.1 Översättning av barnböcker och dess svårigheter

Inom översättningsvetenskapen har studier om översättning av barnböcker ökat mycket under de senaste 40 åren. Längre fanns det inte så mycket intresse för detta, och ämnet ansågs inte lika viktigt som forskning om översättning för vuxna. Puurtinen (2006:54) beskriver översättning av barnböcker och synen på sådan på ett målande sätt:

Writing and translating for children, though often regarded as a simple and even insignificant matter, is governed by numerous constraints, which usually vary from culture to culture. The situation is also rendered problematic by the fact that a children's book must simultaneously appeal to both the genuine reader – the child – and the background authority – the adult.

Puurtinen nämner här några orsaker till att barnboksöversättning innebär specifika svårigheter som annan översättning inte medför. Birgit Stolt (2006:70–71) diskuterar en annan sak som är typisk för barnboksöversättning, nämligen hur översättare av barnböcker sällan är särskilt källtextstroga. Hon tar upp tre anledningar till detta: uppfattningen att barnböcker ska ha ett uppfostrande syfte, vuxnas uppfattningar och åsikter om vad barn vill läsa och en attityd om att vilja försköna en text för att den ska passa barn.

En översättare kan också ha större friheter vid översättning av barnböcker, något som kan vara både en fördel och en nackdel. Zohar Shavit (2006:26) skriver att översättaren har rätt att ändra, förlänga eller förkorta texten om hen anser att ändringarna är nödvändiga för att texten ska stämma med följande citerade principer:

An adjustment of the text to make it appropriate and useful to the child, in accordance with what society regards (at a certain point in time) as educationally 'good for the child'; and an adjustment of plot, characterization, and language to prevailing society's perceptions of the child's ability to read and comprehend.

Shavit fortsätter att diskutera hur dessa två principer ibland kan säga emot varandra, varför det kan innebära en fin balansgång. Jag kommer i följande avsnitt att ta upp utmaningen med dubbel målgrupp, hänsynstagandet till att boken ska läsas högt och till sist svårigheten med att översätta illustrerade böcker.

2.1.1 Dubbel målgrupp

Med *dubbel målgrupp* menas i den här uppsatsen att vuxna, även om barnböckers tänkta målgrupp är barn, ändå blir delaktiga i och med att det är de som köper och i vissa fall läser böckerna. Dollerup (2003:82) har en träffande kommentar om förhållandet mellan barn och vuxna när det gäller just litteratur för barn. Han säger att:

It is paradoxical and yet inevitable that children's literature should be studied by adults. Similarly, it is mostly adults who author, illustrate, publish, distribute, review and purchase books for children. There will thus, inevitably, be a built-in adult bias in any discussion.

Lathey (2006:4–5) tar upp att förhållandet mellan den vuxna författaren och barnpubliken inte är jämställt. Hon utvecklar detta och diskuterar hur det är de vuxna som bestämmer vad som ska skrivas för barn och vad barnen ska läsa i och med att det är de vuxna som är författare, förläggare och översättare. Vuxna kan heller aldrig helt ha ett barns perspektiv på en bok, och Lathey beskriver hur översättaren måste ta hänsyn till allt från att det är de vuxna som kontrollerar vad barn läser till att böckerna innehåller en lekfull ironi som är till för de vuxna som läser högt.

Barn och vuxna kan tolka och uppfatta samma historia på olika sätt. I Jan Van Coillies artikel (2008), som handlar om H.C. Andersens *Kejsarens nya kläder*, skriver han att barnen uppskattar det bokstavliga i historien, att en vuxen auktoritet går omkring naken så att alla kan se, medan de vuxna uppskattar moralen i historien, att en auktoritets fåfänga krossas. Han citerar också Andersen själv som ska ha skrivit i ett brev att "I know that my tales are read by young and old, and that the former enjoy what I would like to call the exterior, the latter the inner

part” (2008:549–550). Denna princip stämmer ofta in på barnlitteratur i allmänhet, och även på boken som är ämnet för denna uppsats. Van Coillie fortsätter att ställa frågan om hur översättare hanterar den dubbla målgruppen, om de försöker bibehålla den eller anpassar måltexten till att passa en barnpublik.

En annan forskare som också diskuterar förhållandet mellan barn och vuxna när det gäller översättning av barnböcker är Riitta Oittinen (2000). Hon hävdar att vuxna som skriver, illustrerar eller översätter för barn måste hitta barnet i sig själva och tänka på sina barndomsminnen och sin bild av barndom, eftersom det är genom de bilderna som vi ser barn (2000:43–44). Senare i hennes kapitel som handlar om vem man översätter barnböcker för skriver hon att: ”as long as there have been children’s books, they have been censored by adults, either at the publication or at the translation stage, or when they are read aloud” (2000:52–53). Just högläsningssituationens samband med dubbel målgrupp är något som flera forskare har tagit upp, bland annat Van Coillie (2008), som nämndes tidigare i detta avsnitt. Med detta sker nu en naturlig övergång till uppsatsens nästa avsnitt som handlar just om problemen som kan uppstå vid översättning av böcker som är till för att läsas högt.

2.1.2 Högläsningssituationen

Orsaken till att högläsningssituationen tas upp i den här uppsatsen är att den är så tätt sammankopplad med illustrerade barnböcker och en stor del av barnbokskulturen. Många barnböcker är till för att läsas högt eftersom det är ovanligt att barn i den tänkta målgruppen kan läsa själva. Ofta innehåller böckerna någon form av rim eller ramsor som ska ge texten ett bättre flyt. Högläsning går även, som nämndes i avsnitt 2.1.1, hand i hand med att böckerna riktar sig till en dubbel målgrupp. Att böckerna ska läsas högt ställer andra krav på både texten och på översättaren som ska översätta den. Van Coillie (2008:550), som också diskuterades i avsnitt 2.1.1, har undersökt H.C. Andersens saga *Kejsarens nya kläder* och vem den riktar sig till. Han kommer fram till att den i första hand inte riktar sig till barnet som läsare, utan snarare till barnet som lyssnare och till den vuxna både som tyst läsare och som högläsare. Även om detta endast gäller en specifik saga stämmer det också in på flera illustrerade barnböcker.

Oittinen (2006:93) skriver att högläsningssituationen kan jämföras med ett uppträdande. När den vuxna läser berättelsen för barnet framför hen även berättelsen, nästan som en pjäs. Oittinen nämner också hur

högläsarens egen tolkning blir en del av berättelsen och att det lyssnande barnet blir publik. Hon liknar därför översättning av bilderböcker som ska läsas högt vid översättning av teaterpjäser. Därför måste översättaren vara uppmärksam på textens läsbarhet och flyt och har ett ansvar att bevara detta. Därför diskuterar Oittinen hur översättaren bör använda sig av interpunktion för att ge texten en bra rytm. Enligt henne behöver interpunktionen i barnböcker inte ens följa grammatikreglerna, utan det är viktigare att den skapar en bra rytm. Hon säger också att översättare av sagor måste ta hänsyn till vilka sinnen de översätter för. Hon vidareutvecklar detta och argumenterar för att: ”When we are translating for children below school-age [...] we should translate, not just for the eye and the ear, but also for the adult’s mouth” (2006:93). Oittinen förtydligar också att läsbarheten inte har att göra med hur lätt eller svår en text är, utan att denna innefattar hela lässituationen och hur den som läser texten reagerar på den.

Dollerup (2003) talar om att barnet som lyssnar och den vuxna som läser högt har ingått ett slags ”narrative contract”. Om detta kontrakt ska uppfyllas, så måste översättningen vara fängslande och, som nämnts tidigare i detta avsnitt, ha ett bra flyt för att högläsaren ska kunna göra ett bra jobb (2003:90). Dollerup nämner sedan ett par begränsningar som översättaren har i den här typen av översättningsarbete. Det första som kan försvåra översättningsarbetet är att översättaren oftast inte är den som har det sista ordet när det kommer till hur översättningen ska se ut, utan det har redaktörer och förläggare. Det som Dollerup ser som den andra begränsningen är att olika kulturer har olika traditioner vad gäller högläsning, till exempel formuleringar. Han ger ett tydligt exempel där översättaren bör följa målspråkets kultur om hen vill att boken ska lyckas, nämligen det som på svenska heter ”Det var en gång...”. Detta uttrycks olika på olika språk men översättningen bör alltså följa målspråkets tradition (2003:90–91).

Dollerup argumenterar för att det enda sättet en översättare kan förbereda sina översättningar att läsas högt är genom att själv läsa dem högt. Han säger också att översättning av böcker som är avsedda för högläsning innebär fler avvikelser från originalet än andra översättningar i och med att syftet med högläsningen är att den ska vara rolig och ett nöje (2003:100).

Nyligen publicerades artikeln ”Så får sagan liv” av Johanna Westlund i *Språktidningen* (2015:2). I artikeln tas det upp flera strategier för att göra en text mer högläsningvänlig. Den första är att konjunktionssinledda meningar ger ett extra bra flyt åt läsrytmen. Det beskrivs som ett muntligt drag som kopplar ihop meningarna och skapar tydlighet i

sammanhangen. En annan strategi som artikeln diskuterar är att det, tvärtemot vad många tror, oftast är lättare att läsa långa meningar högt än vad det är att läsa korta meningar. Orsaken är att långa meningar ofta innehåller fler huvudsatser och därför förs handlingen framåt snabbare och det händer mycket i samma mening. Långa meningar skapar också ett flöde som är ”lätt att lyssna på, men kanske inte helt enkelt att läsa för sig själv” (Westlund 2015:67). Westlund förklarar en tredje strategi som går ut på att det behövs någon form av mellanled för att texten ska bli lättare. Ett annat knep för att få bättre flyt i texten är att använda sig av satsflätor och betona något genom att sätta det först i en mening, det vill säga i fundamentet.

Westlund (2015) tar även upp rytmen som ett element som spelar stor roll när det gäller att ge en text ett bra högläsningflyt. Detta bedöms, tillsammans med upprepning och frasering, som något som ibland är viktigare än en begriplig historia.

2.1.3 Illustrationer

Översättning av illustrerade böcker togs till viss del upp i avsnitt 1.3, men det som följer här är en mer utförlig beskrivning av varför och hur man som översättare måste ta hänsyn till både bilder och text. Riitta Oitinen är en av de forskare som har studerat översättning av illustrerade barnböcker mest, och hon beskriver det som ett område inom översättning som kräver särskild kunskap och utbildning (2001:123), vilket också nämndes i avsnitt 1.3.

Man kan ställa sig frågan vad som menas med att översätta bilder, för de ändras väl oftast inte i en översättning. Emer O’Sullivan (2006:113) har försökt att ge ett svar på den frågan. Hon skriver att bildspråk oftast ses som internationellt och att bilderna därför inte ändras, men att varken bilder eller text i en illustrerad bok kan ses som något isolerat. De kan heller inte behandlas som isolerade element vid en översättning av boken i fråga. Översättaren måste därför se vad bilderna gör för texten. Ofta är de till för att fylla i luckor som finns i texten, alltså det som inte explicit görs i texten kan läsaren av en bok uppfatta genom att se på bilderna. O’Sullivan menar att det är lätt hänt att översättaren gör texten mer explicit, vilket gör att bilderna till viss del förlorar sin funktion.

Även Westlund (2015:2, 68) diskuterar hur viktigt det är att allt inte är explicit i bilderböcker, utan att barnen själva får fylla i de luckor som finns med sina egna tankar och sin egen fantasi. Helt enkelt att de får

tolka själva. Detta gäller dock inte bara texten enligt Westlund, utan också bilderna där allt inte behöver vara explicit gestaltat.

Oittinen (2003:130–131) beskriver vilka olika funktioner bilderna och texten kan ha i förhållande till varandra. Orden och bilderna kan naturligtvis berätta exakt samma sak genom att bilderna visar det som också beskrivs med ord. Det kan också vara så att bilderna visar en helt annan sak än det som sägs i texten. Hon förklarar också att ord och bilder kan berätta saker samtidigt, sida vid sida eller att de turas om. Oittinen (2003:131) avslutar diskussionen med att säga:

Whatever the relationship, the illustration of a story always adds to the narration by giving extra information, such as cannot be given by words: details about setting in time, place, culture, society as well as characters and their relationships. The illustration of a story gives a background and places the characters in homes and milieux. As a whole, illustrations are never quite straightforward but always elaborate, complement, and amplify the verbal narration.

En av de stora utmaningarna med bilder för översättaren är alltså att texten ska stämma överens med bilderna i och med att de nästan uteslutande inte kan ändras i en översättning samtidigt som man inte får berätta för mycket, så att bilderna förlorar sin funktion i texten. I vissa fall är detta lättare än i andra och en av den här uppsatsens frågeställningar är just att undersöka hur mycket bilderna påverkar val av översättning i *La bella Griselda* (se avsnitt 1.1 ovan).

2.2 Översättning av ordlekar

Redan i avsnitt 1.3 diskuterades hur översättning av ordlekar innebär särskilda svårigheter för översättaren och vilken metod jag väljer att använda för att analysera dessa svårigheter. I och med att ordlekar utgör en stor del av denna uppsats innehåller detta avsnitt en mer utförlig presentation och diskussion om hur man kan definiera ordlekar och på vilka olika sätt de kan yttra sig i en text.

Dirk Delabastita är en forskare vars arbete till stor del kretsar kring ordlekar. Han konstaterar att det finns en mängd olika beskrivningar av vad *ordlekar* är men att alla beskrivningar har en sak gemensamt: ”[...] most definitions agree on the basic principle that all forms of punning directly or indirectly derive their special effect from a specific combination of differences of meaning and likenesses in form” (2004:601). Delabastita (2004:602–603) diskuterar också hur de flesta ordlekar beror på

en eller flera av följande lingvistiska kategorier, i alla fall i fråga om västerländska språk: fonologisk och grafologisk struktur, lexikal struktur (polysemi och idiom), morfologisk struktur eller syntaktisk struktur. Han fortsätter att beskriva hur dessa kategorier ibland används simultant för att konstruera en ordlek. Han tillägger också att alla kategorier inte nödvändigtvis har samma relevans i alla språk, utan att det kan variera. Delabastita har i en annan artikel använt sig av två olika kriterier för att fastslå en typologi för ordlekar:

- a. the type of formal similarity between the lexical units at play: homonymy, homophony, homography and paronymy (the relationship operating between words having very similar though not identical sounds and spellings);
- b. the vertical/horizontal distinction. Vertical puns are those in which the two (or more) meanings that can be activated are co-present in the same word or sequence, whereas in horizontal puns the two (or more) meanings in question are distributed over two (or more) words or sequences. (1996:128)

Med en *vertikal ordlek* menas alltså att de olika betydelserna ryms i samma ord eller segment, vilket vi kommer se exempel på senare i uppsatsens analysdel. Med *horisontella ordlekar* menas att själva ordleken inte blir tydlig förrän senare i meningen där den ingår i och med användandet av ett annat ord eller segment. I just den här analysen finns inget exempel på den här typen av ordlek. Dock har Camilla Østergaard Pedersen (2010) skrivit en kandidatuppsats om ordlekar där hon har använt sig av Delabastitas typologi. Ett exempel hon använder på en horisontell ordlek är ”I don’t believe in the Republican **Party** or the Democratic **Party**, I just believe in **parties**” (2010:11, fet stil i originalet). Här blir ordleken med ”party” inte tydlig, förrän det sista ordet då mottagaren förstår budskapet i meningen.

I Delabastitas översättningsstrategier, som presenterades i avsnitt 1.3, finns en strategi som han kallar PUN→PUN. Han diskuterar senare hur inte ens den här strategin ger en helt ekvivalent översättning, alltså bevarar alla aspekter av ordleken i källtexten, även om det kan verka så vid en första anblick. Därför anser han att översättare ofta måste kompensera detta i översättningen. Men han poängterar också att framförallt ordlekar baserade på polysemi kan överföras riktigt bra från källspråk till målspråk, även mellan språk som är avlägsna varandra historiskt sett (2004:605).

En annan forskare som har använt sig av Delabastitas strategier för översättning av ordlekar är Josep Marco (2010). Han har undersökt fö-

rekomsten av dessa olika tekniker i en korpus av engelskspråkig litteratur som har översatts till katalanska. Här finner han att de tekniker där någon del av ordleken går förlorad är vanligast, det vill säga, PUN→ZERO, PUN S.T→PUN T.T, PUN→NON-PUN och PUN→RELATED RHETORICAL DEVICE. Dessa kategorier motsvarade 62,72 % av alla översättningar i Marcos studie, vilket visar på hur svårt det är att helt bevara alla aspekter av källtextens ordlek i måltexten (2010:293). Vi kommer snart upptäcka att så är fallet även i min svenska översättning av Isols *La bella Griselda*.

3 Resultat och analys

Det här kapitlet är indelat i olika avsnitt där problemen som uppstod vid översättningen av *La bella Griselda* behandlas och kategoriseras och där exempel kommer att ges från varje kategori. Exempelen numreras med en siffra och en bokstav där bokstaven *a* står för den spanska originalmeningen, bokstaven *b* står för min svenska översättning och bokstaven *c* för den engelska översättningen på de ställen där den redovisas.

Sedan följer en diskussion kring dessa exempel där lösningar på översättningsproblemen tas upp och vilka konsekvenser lösningarna eventuellt har medfört samt i vissa fall hur den engelska översättningen skiljer sig från min.

Det första avsnittet, 3.1, behandlar ordlekar, det andra avsnittet, 3.2, handlar om illustrationer, inklusive ett underavsnitt om bildtexter, avsnitt 3.3 diskuterar högläsningssituationen och nästa avsnitt, 3.4, diskuterar dubbel målgrupp, dock utan några exempel. Det sista avsnittet, 3.5, tar upp övriga exempel som också är intressanta ur ett översättningsvetenskapligt perspektiv men som inte går att föra till någon av de övriga kategorierna. Anledningen till att jag här har valt att börja med kategorin *ordlekar* är för att det är den som gör den här uppsatsen olik de flesta andra uppsatser om barnboksöversättning. Att kategorin *dubbel målgrupp* kommer sist, förutom *övriga exempel*, beror på att den är inarbetad i tidigare kategorier, vilka därför är bra att behandla först.

3.1 Ordlekar

Det förekommer som sagt flera ordlekar i *La bella Griselda* och de innebär en utmaning i översättningsarbetet. Två av uppsatsens frågeställningar handlar just om ordlekar och dessa ska försöka besvaras i detta avsnitt. I det första exemplet, exempel (1a), sitter Griselda och gör i ordning prinsarnas och kungarnas huvuden för att sedan kunna visa upp dem. Ordleken vi ser här är frasen "las coronadas testas". Denna fras har två olika betydelser på spanska. Dels betyder den ordagrant 'de krönta huvudena', dels betyder den 'monarkerna' (RAEa [www]). Exemplet ser i sin helhet ut som följer:

1a) Barnizaba ella misma las coronadas testas y las clasificaba por regiones o color de pelo, para exhibirlas en su salón dorado como trofeos.

1b) Hon lackade de krönta huvudena och delade in dem efter region och hårfärg, för att sen visa upp dem i den gyllene salen som troféer.

I källtexten, (1a), ser vi ett exempel på vad Delabastita kallar en vertikal ordlek där ett och samma ord innefattar de två betydelser som utgör ordleken. Här kan man säga att jag har valt en blandning av två strategier i 1b. Jag har valt att ge den här ordleken sin bokstavliga betydelse vilket gör att ordleken inte blir lika tydlig. På ett sätt har jag alltså använt mig av Delabastitas strategi PUN→NON-PUN. Delabastita (2004:604) skriver att genom användandet av den här strategin kan översättaren antingen försöka bevara ordlekens båda betydelser eller prioritera en av dem. Dock är det på svenska ganska tydligt att ”krönta huvuden” syftar på just kungar och prinsar, varför man också kan argumentera att jag har använt mig av strategin PUN→PUN.

Jag har prioriterat betydelsen ”krönta huvuden” av flera olika anledningar. Genom att beskriva det som visas på bilden blir det lätt att förstå vad som menas. Skulle översättningen istället vara ”monark”, så skulle det kunna vara svårt för barn att förstå, men betydelsen ’monark’ finns inte bevarad i min översättning. Med andra ord har jag förlorat en bit av originalet i och med att ordleken i sin helhet inte bevarades. Man skulle också kunna tänka sig att använda ordet ”monark” just för att bilden ändå visar att det är krönta huvuden det handlar om. Denna översättning skulle ändå innebära en förlust av delar av ordleken. Och därtill kommer att ”monark” inte är lika naturligt att använda. Dock skulle en motivering till att använda ”monark” kunna vara att spanskans ”testa” inte heller är ett ord som spanjorer, och framförallt inte barn, använder i sitt vardagsspråk.

Det andra exemplet, precis som exempel (1a) ovan och (3a) nedan, handlar om huvuden. Här uttrycker källtextmeningen att alla kungadömen blev av med sina kungar i och med att Griselda fick dem att tappa huvudet. I den här meningen är det ”quedando acéfalos” som utgör ordleken. Det här uttrycket betyder bokstavligen att någon är huvudlös, men det kan också, som nämndes ovan, syfta på ett samhälle eller en rörelse som inte har någon ledare (RAEb [www]). Exemplet i sin helhet ser ut så här:

2a) Los reinos se iban quedando acéfalos,
sin sus mejores reyes y príncipes.

2b) Kungarikena blev av med sina överhuvuden,
sina främsta kungar och prinsar.

Även detta exempel, och så även exempel (3a) nedan, är vad Delabastita kallar vertikala ordlekar. I min översättning har jag valt att försöka bevara ordleken till viss del genom att använda ordet ”överhuvud”. Detta syftar som bekant på någon form av ledare och det innehåller även ”huvud”. Jag har alltså använt mig av Delabastitas strategi PUN→PUN. Precis som han skriver, så kan ordleken på målspråket skilja sig från ordleken på källspråket på flera plan (2004:604). Så gör den också här, även om ordleken som företeelse är bevarad. En av anledningarna till att jag vill bevara ordleken här är att jag vid förra ordleken valde en översättning som inte bevarade den. Om alla ordlekar neutraliserades i översättningen, så skulle måltexten bli alltför olik källtexten. Det man kan säga om mitt val av ”överhuvud” är att det kan tyckas låta mer formellt än vad som är passande i en barnbok, varför man kan anse att ordlekens budskap och känsla inte heller här har bevarats till fullo.

Det tredje och sista exemplet i fråga om ordlekar är det som är mest betydande för boken, då det utgör den allra sista meningen och sammanfattar sensmoralen på ett bra och roligt sätt. Här har författaren just beskrivit vad Griseldas dotter gillar att göra och kommit fram till det som är hennes absoluta favoritsysselsättning. Ordleken består av frasen ”armar rompecabezas”. Detta betyder att lägga pussel eller knäcka tankenötter (RAEc [www]), men i just den här meningen syftar det på den första betydelsen i och med att bilden visar ett pussel. Ordet ”rompecabezas” består av en sammansättning av ”romper” (slå sönder, fördärva) och ”cabeza” (huvud), därav ordleken. Här nedan följer hela exemplet:

3a) [...] pero lo que más le gustaba
era armar rompecabezas.

3b) Men det hon gillade mest av allt var att lägga pussel
– hon var verkligen en tjej med huvudet på skaft.

3c) But her favorite toys were jigsaw puzzles.
She loved putting things back together.

I den svenska översättningen har jag valt skriva att dotterns favoritsysselsättning är att ”lägga pussel” i och med att det är det hon gör på bilden. På så sätt skulle det här exemplet även passa in under kategorin *il-*

lustrationer. Man skulle kunna säga att den första meningen i den svenska översättningen är en bokstavlig översättning av den spanska meningen, vilket gör att ordleken inte bevaras alls. Där har alltså Delabastitas strategi PUN→NON-PUN använts. I och med att just ”pussel” är så viktigt att bevara är det dock väldigt svårt att få till en ordlek. För att meningen inte helt skulle förlora sin lekfullhet och humor valde jag att lägga till en mening med en annan ordlek och som även är ett idiom, nämligen att hon är en tjej ”med huvudet på skaft”. Detta betyder att hon är en tjej som är smart och duktig, men den bokstavliga betydelsen skulle vara att hennes huvud sitter där det ska, möjligtvis med ursprung från hammarens eller yxans huvud som sitter på skaftet (SAOB [www]). Man skulle, i och med tilläget av den meningen, även kunna säga att Delabastitas strategier ZERO→PUN och PUN→RELATED RHETORICAL DEVICE har använts. Detta sammanfaller väl med det Delabastita skriver och som också nämndes i avsnitt 1.3, nämligen att dessa strategier kan kombineras på flera olika sätt (Delabastita 2004:604). Vi märker här att ingen av mina översättningar av ordlekar innebär att alla delar av originalet bevaras.

I detta exempel har jag även tagit med den engelska översättningen i och med att den på vissa sätt skiljer sig från den svenska, även om det finns många likheter mellan de använda strategierna. Amado har använt sig av strategin PUN→NON-PUN när det kommer till ordet ”pussel”, precis som i den svenska översättningen. En annan likhet är att hon har lagt till en mening för att få med en annan typ av ordlek, men den utgörs dock inte av ett idiom eller annat retoriskt drag. Det som kan anses gå förlorat i den engelska översättningen är att den inte direkt anspelar på huvudet utan syftar till förmågan att sätta ihop och laga saker. Därför kan det kännas som om den syftar endast till det tillfälle då Griseldas huvud ramlade av och dottern frågade om det gick att laga den, istället för en ordlek som syftar på hela bokens innehåll.

Den här uppsatsens frågeställningar kring ordlekar, som diskuterades i avsnitt 1.2, var vilka olika strategier det finns kring översättning av ordlekar och vilken som lämpar sig bäst för just den här översättningen. En annan frågeställning var om det går att översätta ordlekar utan att tappa vissa delar av originalet. Den första frågeställningen har till viss del besvarats i och med redovisningen av Delabastitas olika strategier som visar sig fungera bra i den här översättningen. Dock kan ingen slutsats dras om vilken av de olika strategierna som fungerar bäst för ordlekarna i den här boken i och med att alla kräver olika lösningar. Vad gäller den andra frågeställningen kan vi åtminstone i fråga om den här översättningen konstatera att alla exempel på översättning av ordlekar

förlorar någon aspekt av originalet, men att de till viss del kan kompenseras för och att budskapet därför blir tydligt ändå.

3.2 Illustrationer

Illustrationer är något som också har tagits upp vid flertalet tillfällen i den här uppsatsen liksom de specifika problem som kan uppstå vid översättningen av illustrerade böcker. Som nämntes i avsnitt 1.2 används endast blå, svart, gul och vit i illustrationerna och konturerna och färgerna använts inte på ett klassiskt sätt, utan ibland går de färgglada partierna utanför konturerna. Detta gör att bilderna lätt kan ge ett förvrängt intryck. Förutom bilderna finns det även en annan sak som påverkar översättningen, nämligen att det ofta finns tillhörande bildtexter.

Bilden som hör till exempel (4a) visar hur Griselda sitter vid ett bord och dricker juice och på bordet står också en skål med frukt. Texten till bilden ser ut så här:

4a) Jugos de frutas ácidas
traídas de Tasmania.

4b) Hon drack juice av syrliga frukter från Tasmanien.

Mitt första översättningsalternativ, och det som enligt mig hade inneburit det bästa flytet vid högläsning, var att Griselda drack ”syrlig fruktjuice från Tasmanien”. Detta hade dock kunnat uppfattas som att själva juicen kom från Tasmanien och inte de frukter som juicen var pressad av. I och med att det står en skål med frukter på bordet, och att det i texten framkommer att det är dessa frukter som är från Tasmanien, så hade inte min första översättning stämt helt överens med bilden. Om man analyserar hur det verbala och det visuella interagerar, som är en av de frågor Oittinen (2001:118) tar upp, i detta exempel i källtexten, så kan man säga att de till viss del berättar samma sak parallellt med varandra. Alltså att det är frukter som förmodligen Griseldas tjänare själva har pressat juicen från och att det inte är själva fruktjuicen som kommer från Tasmanien. Det här exemplet stämmer alltså överens med den av Herkmans funktioner som innebär att det verbala och visuella samarbetar (Oittinen 2001:115).

I nästa exempel har Griselda haft en romans med en närsynt prins som endast varade ett kort tag i och med att prinsen tappade huvudet när han fick se hur vacker Griselda egentligen var. På bilden som hör till

detta exempel ser vi Griselda med en stor mage, uppenbarligen gravid. Texten lyder så här:

5a) El romance principesco había sido breve
pero dejó su huella en Griselda.

5b) Romansen med prinsen hade varit kort,
men den lämnade ändå sina spår hos Griselda.

Min översättning förmedlar detsamma som källtexten, men det skulle här kunna vara lätt att skriva för mycket i texten i förhållande till bilderna. Precis som O'Sullivan (2006:113) skriver, och som togs upp i avsnitt 2.1.3, så är bilderna ofta till för att fylla i luckor som finns i texten och explicitgöra det som inte står skrivet. O'Sullivan hävdar också att det är lätt för översättaren att göra översättningen mer explicit än källtexten, vilket gör att bilderna på ett sätt blir överflödiga. Det här exemplet är ett tydligt fall av just en sådan situation där översättaren kan skriva för mycket. Därför är det intressant ur ett översättningsvetenskapligt perspektiv. Om vi tar en titt på Oittinens frågor angående översättning av illustrerade böcker, närmare bestämt frågan om vad som berättas med bilder och vad som berättas med ord, ser vi här att orden berättar att romansen lämnade ett spår hos Griselda medan bilden berättar vilken typ av spår det handlar om. Man kan därför säga att texten och bilden turas om att berätta saker och att bilden för historien framåt, en funktion som Oittinen (2003:131) också nämner.

Denna uppsats frågeställning om illustrationer var hur mycket de påverkar översättarens val (se avsnitt 1.1 ovan). Här kan jag självklart bara svara för mig själv gällande just den här boken utifrån den inblick jag har fått i att översätta illustrerade böcker. Illustrationerna påverkar till viss del de val jag har gjort men i relativt liten utsträckning i förhållande till hur stor del illustrationerna har i boken. Detta kan förstås bero på det faktum att Isol både har författat och illustrerat boken, vilket innebär att illustrationerna och texten redan korresponderar så bra med varandra att det är svårt att misstolka hur de ska uppfattas. Om en bok har illustrerats av någon annan än författaren själv, så finns alltid illustratörens egen tolkning av texten med på ett hörn, medvetet eller omedvetet, och detta kan leda till att text och bild inte helt korresponderar ens i källtexten. Översättaren tvingas då göra ett val om hen ska följa texten eller bilden utifrån hens egen tolkning om vad som är mest lämpligt.

3.2.1 Bildtexter

Ett problem som har varit särskilt intressant under översättningsarbetet är de bildtexter som finns i källtexten. Med *bildtexter* menas här text som är inarbetad i bilderna såsom repliker eller onomatopoetiska ord. Av olika anledningar har dessa många gånger varit svåra att översätta. Man kan ifrågasätta nyttan av att ta upp detta i och med att det ofta är svårt för översättaren att påverka om bildtexterna kan ändras i den svenska utgåvan av en bok eller om de måste återges som de står i källtexten. Enligt Dumas (2011:32) är det dock flera förlag som säger att bilderna nästan aldrig ändras, medan texterna till bilderna kan anpassas till målspråket.

Det första exemplet på bildtexter som följer här nedan visar en typ av text där ett element har lagts till för att göra översättningen mer idiomatisk och för att få ett bättre flyt på svenska. Det fanns flera liknande exempel men jag har valt ut ett som får representera den här typen av bildtext. Exemplet ser i sin helhet ut så här:

6a) ¡Qué hermosa!

6b) Så vacker hon är!

6c) So gorgeous!

Skulle man översätta det källtexttroget skulle det bara bli ”så vacker”. Det är ett översättningsalternativ som skulle innebära ett försämrat läsflyt i fråga om just den bildtexten. Detta är ett exempel på hur spansk meningsstruktur skiljer sig från svensk och att översättare måste ta hänsyn till detta. Det handlar om ett verblöst utrop och en ordagrann översättning av denna bildtext skulle bli icke-idiomatisk i och med att svenska meningar ofta kräver ett verb.

I detta exempel har jag även tagit med den engelska översättningen på grund av att den skiljer sig från den svenska. Här har Amado gjort en ordagrann översättning och inte tagit med något verb, precis som jag först hade gjort. Detta kan låta lite som ett meningsfragment, vilket kan vara bra att undvika. Dock är detta en bildtext varför utrymme kan ha en stor roll. Det kan helt enkelt vara så att det inte fanns plats att lägga till något just här, ett problem som jag hittills inte har haft i och med att min översättning inte är tryckt.

De två exempel som följer nedan är bildtexter som innehåller spanska onomatopoetiska ord. Att lämna dessa oöversatta i den svenska källtexten innebär att även dessa bildtexter skulle bli icke-idiomatiska. Dock är

det som sagt oftast inte översättaren som får bestämma vad som ska hända med bildtexter. I exempel (7a) ser vi hur Griselda sitter och dricker juice ur ett sugrör med den tillhörande bildtexten:

7a) chup chup

7b) slurp slurp

Skulle detta översättas källtexttroget skulle det bli ungefär ”sug sug”, vilket inte är något vi säger på svenska när någon dricker ur ett sugrör. Jag har därför valt ett svenskt onomatopoetiskt uttryck som översättning i (7b), vilket jag tycker förmedlar samma sak som källtexten gör.

I exempel (8a), som till stor del liknar exempel (7a), står det i texten att Griselda gör sångövningar i tre skalor varje dag. Bildtexten till detta lyder så här:

8a) viviaoooo

8b) Lalala

Här hade jag stora svårigheter att bedöma om bildtexten borde översättas eller inte. Dock är de skalor som sjungs i källtexten inget som jag någonsin har hört eller sett på svenska eller hittade i några svenska källor, varför man kan anta att de inte är särskilt vanliga på svenska. Därför vore det bäst ur ett mottagar- och målkulturperspektiv att översätta med något som förmedlar samma sak som källtexten gör fast uttryckt på ett mer idiomatiskt sätt ur ett svenskt perspektiv.

Något som är intressant när det kommer till bildtexterna är att man i den engelska översättningen har lagt till en bildtext som inte finns med i den spanska källtexten. När Griselda blir upppassad av sina tjänare som står och tar bort oönskad hårväxt på henne så utbrister hon i ett ”Ouch!”. Något motsvarande utrop finns överhuvudtaget inte med i källtexten. En anledning till detta tillägg kan vara att översättaren eller förläggaren ansåg att det fattades något för att förmedla den känsla de var ute efter att förmedla.

3.3 Högläsning

Det viktigaste när det kommer till högläsning är att texten har ett bra flyt och blir naturlig för den som läser. Som nämndes i avsnitt 2.1.2 innehåller barnböcker som är till för att läsas högt ofta någon typ av rim eller ramsor för att få ett bra flyt. Författaren bakom *La bella Griselda* an-

vänder sig dock inte av dessa drag, utan utmaningen för översättaren blir helt enkelt att skapa ett bra flyt i texten utan att nyttja dessa hjälpmedel. Att boken inte innehåller rim är en stor fördel rent översättningstekniskt i och med att det skulle medföra en extra svårighet. För att försöka få översättningen att bli så högläsningssvänlig som möjligt har jag dels läst texten högt, precis som Dollerup (2003:100) säger att man som översättare bör göra, dels bett andra att läsa den högt.

Det första exemplet visar ännu ett sätt där spanskan och svenskan skiljer sig från varandra. I källtexten finns det flera meningar i följd där nominaliseringar används. Detta är dock inte lika vanligt i svenskan. Därför skulle en översättning med nominaliseringar innebära ett sämre läsflyt. Ett exempel på en sådan mening ser ut som följer:

9a) Baños con agua de manantial helada
todas las mañanas.

9b) Varje morgon tog hon ett bad
med vatten från kalla källor.

9c) Baths in cold spring water every morning.

Min första översättning var, precis som den spanska meningen, en nominalisering. Då hade jag skrivit ”Bad med vatten från kalla källor varje morgon”. Detta var en mer direkt översättning men resultatet var varken idiomatisk svenska eller gav ett bra läsflyt. Därför flyttade jag ”varje morgon” till fundamentalsposition, vilket låter mer naturligt. Det andra som har skett i min översättning är att ett verb, ”tog”, har lagts till, också detta för att förbättra läsflytet.

I meningarna med nominaliseringar, bland annat (9c), har den engelska översättaren valt att behålla de spanska meningsbyggnaderna utan verb. Detta medför en något svårare högläsningssituation i och med att denna typ av meningar inte kommer lika naturligt i talspråket. Det som kan tala för denna översättningsvariant är att det handlar om ett uppräkningsmoment, men texten blir inte sammanhängande på ett bra sätt.

I det andra exemplet som är aktuellt i fråga om läsflyt och högläsning sitter Griselda i sin stol omringad av alla huvuden hon hittills har samlat ihop och känner sig uttråkad. Exemplet i sin helhet ser ut så här:

10a) Así las cosas, la princesa comenzó a aburrirse,
sola en su palacio y rodeada de cabezas.

10b) Men prinsessan började bli uttråkad,
ensam i sitt slott och omgiven av huvuden.

På alla ställen där meningar i källtexten inleds med konjunktioner har jag behållit dessa även i min översättning, detta i enlighet med Westlund (2015), som diskuterar hur konjunktioner i början av meningar ökar läsflytet i och med att sådana är vanliga i talspråket. I min översättning av exempelmeningen ovan har jag också inlett meningen med en konjunktion, fastän den ordagranna översättningen skulle vara något i stil med ”i den här situationen”. Det låter inte lika naturligt på svenska och skulle därför till viss del stoppa upp flödet i en högläsningssituation.

I exempel (11a) som följer nedan beskrivs hur riddarna och prinsarna tappade sina huvuden under hovdanserna så fort de fick syn på Griselda. Den spanska källtextmeningen och de båda översättningarna ser ut så här:

11a) En los bailes de la corte, con sólo verla,
las cabezas de los caballeros y príncipes
se iban rodando tras ella, suspirando por su amor.

11b) Så fort riddarna och prinsarna såg henne vid hovdanserna
kom deras huvuden rullande efter henne
och de var fyllda av längtan till hennes kärlek.

11c) At court balls, the heads of princes and
knights rolled along behind her, sighing...
just because they'd looked at her.

Här är det ”suspirando por su amor” som skapar problem i översättningen. Den spanska meningen innehåller två verb i gerundium, men detta skulle vara problematiskt att återge denna verbform på svenska. I så fall skulle resultatet ungefär bli att ”huvudena kom rullande efter henne suckande efter hennes kärlek”. Därför har jag valt att göra en omskrivning där jag först inleder den aktuella satsen med ”och”, som ju konstaterats tidigare har en bra effekt vid högläsning, och sedan följer beskrivningen av huvudena.

Det verkar här som att även den engelska översättaren har haft problem med att återge gerundiumformerna i sin översättning. Det som den engelska översättningen lyckas förmedla, som inte den svenska gör, är att huvudena suckade. Dock vet inte läsaren på vilket sätt eller varför de suckade. I den svenska översättningen får läsaren reda på att huvudena var fyllda av längtan till Griseldas kärlek, men inte att de suckade. Därför kan man se fördelar med båda översättningsvarianterna i (11b) och (11c).

Frågeställningen som var sammankopplad med högläsning i den här uppsatsen var: Går det att bevara källtextens budskap och stil och samtidigt få en text som flyter lika bra på svenska som på spanska? (Se avsnitt 1.1 ovan). Enligt den gjorda översättningen och analysen av den anser jag att detta är fullt möjligt. Självklart måste vissa anpassningar göras, men det övergripande budskapet i boken, att fåfänga inte är något önskvärt och att man kommer längre i livet med vänlighet och öppenhet, bevaras på ett bra sätt i översättningen samtidigt som högläsningen får ett naturligt flyt.

3.4 Dubbel målgrupp

I avsnitt 2.1 har tidigare diskuterats hur dubbel målgrupp är något översättaren måste ta hänsyn till vid översättning av barnböcker. Böckerna skrivs med barnen som primär målgrupp, men vuxna är alltid inblandade på ett eller annat sätt. Det är de vuxna som skriver, illustrerar, publicerar, översätter och till sist köper böckerna. De problem som kan uppstå i samband med dubbel målgrupp har beskrivits i separata avsnitt genom uppsatsen, men det har också nämnts att det har stor sammankoppling med bland annat högläsning. Under översättningsarbetets gång har jag upptäckt att dubbel målgrupp kan anses vara en underkategori även till ordlekar som också har diskuterats i detta kapitel (se avsnitt 3.1 ovan).

Ordlekarna utgörs av en sådan humor som de vuxna reagerar på och finner underhållande. Barnen tycker snarare att det är det bokstavliga i historien och bilderna som gör boken rolig att läsa och lyssna på, alltså att folk tappar huvudet. Detta har även diskuterats i avsnitt 2.1.1 i samband med Van Coillies artikel om H.C. Andersens *Kejsarens nya kläder*. Där beskriver han hur barnen snarare uppskattar det faktum att en vuxen person går runt naken offentligt, medan de vuxna uppskattar moralen där fåfängan krossas hos en auktoritär person (2008:549–550). Därför kan man säga att i exempel (2a) där jag har bevarat ordleken med hjälp av ordet ”överhuvuden”, och i (3a) där jag har använt mig av ett idiom, ”att ha huvudet på skaft”, för att skapa en liknande humoristisk effekt som i källtexten har jag gjort detta med den vuxna målgruppen i åtanke.

Att dubbel målgrupp även hänger samman med högläsningssituationen blir uppenbart i och med att de översättningsval jag har gjort dels beror på att det ska vara behagligt att lyssna på texten för barnen, något som har testats genom höguppläsning, dock inte för barn. Detta hade givetvis gjort testet än mer trovärdigt. Dels för att det ska vara lätt för en

vuxen att läsa den. Med andra ord har jag även här haft den vuxna målgruppen i åtanke.

Uppsatsens frågeställning kring dubbel målgrupp gällde hur mycket den påverkar översättarens val (se avsnitt 1.1 ovan). Utifrån den översättning jag har gjort kan vi se att den dubbla målgruppen har påverkat mina översättningsval i ganska stor utsträckning, om än ofta på ett undermedvetet sätt. När jag har anpassat översättningen för att bevara humorn eller få ett bra läsflyt, är det först efteråt när jag har reflekterat kring mina val och varför jag har gjort dem som jag har upptäckt att den dubbla målgruppen hela tiden fanns i bakhuvudet.

3.5 Övriga exempel

Det finns en del exempel som är intressanta att ta upp, antingen ur ett översättningsvetenskapligt eller spansk-svenskt perspektiv, men som inte passar in i någon av ovanstående kategorier. Dessa behandlas här.

I exempel (12a) används konjunktiv i den spanska källtexten, något som är mycket vanligare i spanskan än i svenskan. Visst finns det konjunktivformer kvar i svenskan också, såsom ”vore”, men de används mycket mer sällan än vad konjunktiv, eller *subjuntivo* görs i spanskan (Kursnavet [www]). Exemplet ser ut så här:

12a) Ya fuera por aburrimiento o por tenerlas a mano, la cuestión es que Griselda empezó a coleccionar cabezas.

12b) Antingen var det för att hon var uttråkad eller för att de fanns nära till hands, men saken är den att Griselda började samla på huvuden.

Det som är konjunktivform i den spanska texten är alltså ”fuera”. Jag har inte valt att bevara motsvarande konjunktivform på svenska i och med att det är gammalmodigt och ovanligt. Därför har jag gjort om meningen och använt mig av preteritum för att få en mer naturlig meningsuppbyggnad.

I nästa exempel har jag ändrat meningsstrukturen som används i källtexten för att få ett bra flyt och en idiomatisk svensk mening. Orsaken till att jag inte tar upp detta exempel i kategorin *högläsning* är för att jag anser att det mest handlar om idiomatik och hur vi oftast uttrycker oss på svenska och inte om hur lätt det är att läsa. Den spanska meningen ser ut så här:

13a) La belleza de Griselda era letal, peligrosa...

13b) Griseldas skönhet var farlig, dödlig...

Det uppenbara här är att spanskan har omvänd ordföljd i fråga om genitiv där ägaren kommer efter det som hen äger, det vill säga "skönheten Griseldas". I svenskan sätter vi som bekant ett -s i slutet för att beteckna genitiv och detta kommer då före attributet, det vill säga "Griseldas skönhet". Detta är naturligtvis något man som översättare måste ändra. Men anledningen till att jag vill diskutera detta exempel är de två adjektiven "farlig" och "dödlig". I den spanska meningen (3a) står de tvärtom, nämligen "dödlig" och "farlig". Detta är något som skulle låta onaturligt i och med att vi oftare eskalerar sådana uppräkningsord så att det värsta, eller det bästa, kommer sist. Därför har jag bytt ordningen på adjektiven i måltexten (3b).

4 Sammanfattande diskussion

Den här uppsatsen utgår från en analys av en egen översättning av *La bella Griselda* (2010) av Isol. Analysen gäller de fem kategorierna *ordlekar*, *illustrationer*, *högläsning*, *dubbel målgrupp* och *övriga exempel*, där kategorin *illustrationer* även innehåller underkategorin *bildtexter*. Uppsatsen utgår från frågeställningar kring vilka strategier som är lämpliga för att översätta ordlekar i denna bok, om det går att översätta ordlekar utan att tappa vissa delar av originalet, om bilderna påverkar översättarens val, om källtextens budskap går att bevara samtidigt som man får en välflytande svensk text och hur mycket en dubbel målgrupp påverkar översättarens val. Uppsatsens syfte är att ge en inblick i översättarens tillvägagångssätt vid översättning av barnböcker, att beskriva och diskutera specifika problem som uppstår vid barnboksöversättning och lösningar till dessa problem, speciellt i relation till *La bella Griselda* samt att få en uppfattning om hur mycket illustrationer, dubbel målgrupp och högläsning påverkar översättarens val.

Till stor hjälp för min analys av ordlekarna i boken är Delabastitas åtta olika strategier om översättning av ordlekar (2004). Delabastita säger att man antingen kan översätta ordlek till en annan ordlek, ordlek till ingen ordlek, ordlek till relaterat retoriskt begrepp, ordlek till ingenting (alltså att inte översätta ordleken), ordagrann översättning av ordlek vilket innebär att själva ordleken inte översätts, ingen ordlek till ordlek eller lägga till helt ny text i form av en ordlek för att kompensera för tidigare bortval och till sist redaktionella metoder såsom fotnoter. Delabastita diskuterar också hur dessa strategier med fördel kan användas tillsammans i olika kombinationer.

Vid analysen av illustrationer och hur dessa förenas med texten har Oittinens frågeställningar om just detta varit viktiga för uppsatsen. Frågeställningarna utgår från hur det visuella och det verbala interagerar, vad som sägs med ord och vad som sägs med bilder, vad jag som översättare bör tänka på i förhållandet text och bild och vilka problem jag som översättare stöter på i det visuella. Oittinen kommer fram till att översättare av bilderböcker måste tänka på ord, bilder och högläsningssituation som en helhet istället för separata element.

I analysen av mina högläsningsexempel har artikeln ”Så får sagan liv” (Westlund 2015) varit till stor hjälp. Hon skriver bland annat att konjunktioninledda meningar bidrar till läsflytet och att det till viss del är lättare att läsa långa meningar högt än korta meningar på grund av att handlingen fortare förs framåt.

Viktig för min analys har också den diskussion som Van Coillies för varit. Han diskuterar hur barn uppskattar det bokstavliga i en historia medan vuxna ofta uppskattar moralen och budskapet, och därför är det viktigt att tänka på dubbel målgrupp vid översättning av barnböcker.

Uppsatsens frågeställningar om kategorin *ordlekar*, som nämndes tidigare i sammanfattningen, har till viss del besvarats. Här har vi fått svar på den första frågeställningen genom användandet av Delabastitas åtta tillvägagångssätt, även om det är svårt att svara på vilken strategi som fungerar bäst i och med att alla situationer är mer eller mindre unika. Vad gäller att översätta ordlekar utan att förlora någon del av originalet kan endast uppsatsens översättning och analys användas som utgångspunkt, och slutsatsen blir då att det så gott som alltid är någon del som förändras i förhållande till källtexten.

Om vi sedan går vidare till kategorin *illustrationer*, så var uppsatsens frågeställning hur mycket de påverkar översättarens val. Även här kan vi endast utgå från analysen och översättningsarbetet av den valda boken, vilket visar att illustrationerna till viss del påverkar översättningsvalen, men i relativt liten utsträckning i förhållande till hur stor del de har i boken. En anledning till detta kan vara att Isol både har illustrerat och skrivit boken, varför det är svårare att missuppfatta sammanhanget mellan bilden och texten samt att de redan korresponderar med varandra på en sådan bra nivå.

Nästa frågeställning har med kategorin *högläsning* att göra, och frågan som ställdes var om det gick att bevara källtextens budskap och stil samtidigt som måltexten får ett lika bra flyt som källtexten. Detta får anses vara fullt möjligt utifrån det egna översättningsarbetet. Efter en del anpassningar framförs budskapet att vänlighet och öppenhet räcker längre än utseende och fåfänga på ett bra sätt även i måltexten samtidigt som den har ett bra läsflyt anpassat till högläsningssituationer.

När det gäller den sista frågeställningen ifall dubbel målgrupp påverkar översättarens val, så hade den i princip besvarats innan det var dags för den kategorin i analysen. Anledningen är att dubbel målgrupp kan sägas vara invävt i både ordlekar och högläsningssituation. Översätter man en ordlek och vill bevara humorn, är det oftast för de vuxnas skull, och samma sak när det kommer till högläsning. Det är de vuxna och läs-

kunniga som ska ha lätt att läsa texten, även om den också ska vara lätt att lyssna på.

Analysen av de övriga exempel som lyfts fram i uppsatsen visar hur översättningssvårigheterna i vissa fall beror på olika språkstrukturer. Här exemplifierades hur konjunktiv är mycket vanligare i spanska än vad det är i svenska, varför en annan verbform fick användas i översättningen, samt att naturlighet är viktigt vid översättning och att en mening som är helt korrekt ur ett grammatiskt perspektiv ändå inte behöver vara den rätta lösningen.

I de kategorier där jag har tagit upp exempel ur den engelska översättningen av *La bella Griselda* gjorde jag det för att visa en annan översättningsmöjlighet samt till viss del jämföra vilka förtjänster den ena översättningsvarianten har i förhållande till den andra. Här visade det sig att jag i vissa fall har prioriterat andra saker än vad den engelska översättaren gjort.

Sammanfattningsvis har översättningsarbetet och analysen lyckats ge en god inblick i en barnboksöversättares arbete samt de specifika svårigheter man kan stöta på. Nackdelarna med att arbeta med ett sådant begränsat material som i den här uppsatsen är att resultatet och svaren på frågeställningarna till största del inte kan sägas representera barnboksöversättning i allmänhet, utan endast just *La bella Griselda*. Fördelen blir dock att man kan göra en djupgående analys och fokusera på det som är relevant för den valda boken.

Den översättning som har gjorts, och den undersökning som redovisas, bidrar till att beskriva översättningen av barnböcker och belysa de svårigheter översättare av sådana böcker tvingas ta itu med. Den bidrar också till en större medvetenhet om ordlekar och strategier för att översätta dessa. Jag kan visa på vilka effekter som uppstod vid översättandet eller icke-översättandet av ordlekar och för vem de egentligen översattes. Med denna uppsats som utgångspunkt skulle vidare forskning och verk kunna innefatta andra böcker av Isol, för att till exempel undersöka om ordlekar spelar en lika stor roll där som i *La bella Griselda*.

Referenser

- ALMA=Astrid Lindgren Memorial Award,
 <<http://www.alma.se/en/award-winners/2013-Isol/>>. Hämtad: 2015-03-18.
- Delabastita, Dirk. 1996. Introduction. *The Translator* 2:2, 127–139.
- Delabastita, Dirk 2004. Wordplay as a translation problem: a linguistic perspective. I: Kittel, Harald et al. *Übersetzung, translation, traduction*. Berlin: Mouton de Gruyter, 600–606.
- Dollerup, Cay 2003. Translation for Reading Aloud. I: *Meta Translators' Journal* 2003:1–2, 81–103.
- Dumas, Alexandra 2011. Barnboksöversättningens komplexitet: Om hur illustrationer, högläsning och dubbel målgrupp kan påverka översättarens val. Masteruppsats i översättning. Göteborgs universitet, <https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/27870/1/gupea_2077_27870_1.pdf>. Hämtad: 2015-03-10.
- Herkman, Juha 1998. *Sarjakuvan kieli ja mieli*. Tampere: Vastapaino.
- Isol (Marisol Misenta) 2010. *La bella Griselda*. Mexico City: Fondo de Cultura Económica.
- Isol (Marisol Misenta) 2011. *Beautiful Griselda*. Översättare: Elisa Adamo. Toronto: Groundwood Books.
- Kursnavet.
 <http://www.kursnavet.se/kurser/sp1303/unidad4/retos_el_subjuntivo.htm>. Hämtad: 2015-07-09
- Lathey, Gillian (ed.) 2006. *The Translation of Children's Literature: A reader*. Clevedon, Buffalo & Toronto: Multilingual Matters Ltd.
- Marco, Josep 2010. The translation of wordplay in literary texts: Typology, techniques and factors in a corpus of English-Catalan source text and target text segments. I: *Target* 2010:2, 264–297.
- Oittinen, Riitta 2001. On translating picture books. I: *Perspectives: Studies in Translatology* 2001:2, 109–125.
- Oittinen, Riitta 2003. Where the Wild Things Are: Translating Picture Books. I: *Meta Translators' Journal* 2003:1–2, 128–141.
- Oittinen, Riitta 2006. The Verbal and the Visual: On the Carnivalism and Dialogics of Translating for Children. I: Lathey, Gillian (ed.), *The Translation of Children's Literature: A Reader*. Clevedon, Buffalo & Toronto: Multilingual Matters, 84–97.
- O'Sullivan, Emer 2006. Translating Pictures. I: Lathey, Gillian (ed.), *The Translation of Children's Literature: A Reader*. Clevedon, Buffalo & Toronto: Multilingual Matter, 113–121.

- Puurtinen, Tiina 2006. Translating Children's Literature: Theoretical Approaches and Empirical Studies. I: Lathey, Gillian (ed.), *The Translation of Children's Literature: A Reader*. Clevedon, Buffalo & Toronto: Multilingual Matters, 54–66.
- RAE a = Real Academia Española, <<http://lema.rae.es/drae/?val=testa>>. Hämtad: 2015-04-01.
- RAE b = Real Academia Española b, <<http://lema.rae.es/drae/?val=ac%C3%A9falo>>. Hämtad: 2015-04-01.
- RAE c = Real Academia Española c, <<http://lema.rae.es/drae/?val=rompecabeza>>. Hämtad: 2015-04-03.
- Shavit, Zohar 2006. Translation of Children's Literature. I: Lathey, Gillian (ed.), *The Translation of Children's Literature: A Reader*. Clevedon, Buffalo & Toronto: Multilingual Matters, 25–40.
- Stolt, Birgit 2006. How Emil Becomes Michel: On the Translation of Children's Books. I: Lathey, Gillian (ed.), *The Translation of Children's Literature: A Reader*. Clevedon, Buffalo & Toronto: Multilingual Matters, 67–83.
- Svenska Akademiens Ordbok*, <<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/show.phtml?filenr=1/99/194.html>>. Hämtad: 2015-04-15.
- Van Coillie, Jan 2008. The Translator's New Clothes Translating the Dual Audience in Andersen's "The Emperor's New Clothes". I: *Meta Translators' Journal* 2008:3, 549–568.
- Westlund, Johanna 2015. Så får sagan liv. I: *Språktidningen* 2015:2, 62–69.
- Wikipedia. Isol. <<http://sv.wikipedia.org/wiki/Isol>>. Hämtad: 2015-03-28.
- Østergaard Pedersen, Camilla 2010. The Translation of Puns – An analysis of the fate of puns in subtitling with *Sex and the City* as an empirical example. Kandidatuppsats i engelska vid Aarhus universitet. <http://www.google.se/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fpure.au.dk%2Fportal%2Ffiles%2F14202%2FThe_translation_of_puns.doc&ei=mHg3VZG2CoulsgHDoYHYAw&usg=AFQjCNHgAfuXM-fg8oylWfdUQy_44Lzjkw&bvm=bv.91071109,d.bGg>. Hämtad: 2015-04-22.